

KTK/KHA

19.10.2022

SYKE/2022/1832

Eduskunnan Ympäristövaliokunta

Viite: Lausuntopyyntö 27.9.2022

Asiantuntijalausuntopyyntö; Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ympäristövahinkorahastosta ja siihen liittyviksi laeiksi HE 183/2022 vp, Ympäristövaliokunta perjantai 21.10.2022

Suomen ympäristökeskuksen kirjallinen asiantuntijalausunto

Suomen ympäristökeskus (SYKE) kiittää mahdollisuudesta esittää lausunto Ympäristövaliokunnalle.

ESITYKSEN PÄÄKOHDAT JA YMPÄRISTÖVAIKUTUKSET

Esitys perustuu pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelman kirjaukseen, jonka mukaan ympäristövahinkojen toissijaisia vastuujärjestelmiä kehitetään. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki ympäristövahinkorahastosta sekä muutettaviksi ympäristönsuojelulakia, pelastuslakia, valmisteverotuslakia ja lakia oma-aloitteisten verojen verotusmenettelystä. Lisäksi öljysuojarahastosta ja ympäristövahinkovakuutuksesta annetut lait kumottaisiin. Ehdotetut lait tulisivat pääosin voimaan 1.1.2025.

Uudessa laissa säädettäisiin ympäristövahinkorahastosta, joka olisi uusi valtion talousarvion ulkopuolinen rahasto. Rahastosta maksettaisiin korvaus ympäristön pilaantumisen torjunnasta ja pilaantuneen ympäristön ennallistamisesta aiheutuneista kustannuksista sekä aiheutuneesta vahingosta, kun korvausta ei saataisi perittyä varsinaiselta vastuutaholta esimerkiksi maksukyvyttömyyden vuoksi tai siksi, että vastuutahoa ei saataisi selvitettyä. Korvausten maksamiseen tarkoitettua rahaston varat kerättäisiin ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttavan toiminnan harjoittajilta vuosittaisilla tai kertaluonteisilla ympäristövahinkomaksuilla.

Varsinaisten korvausten lisäksi rahastosta myönnettäisiin myös harkinnanvaraisia avustuksia pelastustoimen järjestämisestä vastaaville tahoille ympäristövahinkojen torjunnan hankintoihin, mutta niiden rahoittamiseen käytettäisiin yksinomaan valtion talousarviosta rahastoon siirrettävää määrärahaa.

Esityksen ympäristövaikutukset olisivat pääosin välillisiä. Esitys turvaisi ympäristön hyvää tilaa varmistamalla, että rahoitus ympäristövahinkojen torjumiseksi sekä välttämättömiin toimiin ympäristön pilaantumisen ehkäisemiseksi ja rajoittamiseksi olisi viranomaisten käytettävissä toissijaisissa vastuutilanteissa. Siltä osin kuin olisi kyse muusta kuin pelastustoiminnasta, yksittäistapauksissa toimet voitaisiin saada toteutettua nykyistä nopeammin ilman viranomaisten voimavaroista johtuvaa mahdollista viivästystä. Tämä voisi tapauksesta riippuen ehkäistä tai rajoittaa mahdollisten haitallisten ympäristövaikutusten ja -vahinkojen syntymistä.

Ympäristövahinkorahaston perustamisella ei olisi yritystoimintaa välittömästi ohjaavaa vaikutusta, kun tarkastellaan toiminnasta johtuvaa ympäristön pilaantumisen vaaraa. Yksittäisen yrityksen toiminnassa tehtävät, ympäristön pilaantumiseen vaaraan vaikuttavat ratkaisut eivät vaikuttaisi esityksen mukaan ympäristövahinkomaksun suuruuteen tai sen kantamisen perusteisiin. Maksun suuruus perustuisi enimmäkseen toimialakohtaiseen riskiluokitteluun. Luokittelu olisi tarkoitettu pysyväksi riippumatta toimialakohtaisen tai

yrittäjäkohtaisen riskin vaihteluista. Yritystoiminnan muihin kustannuksiin verrattuna maksu on pääosin pieni. Koska kyseessä olisi valtiosääntöoikeudellisesti vero, maksun määrääminen tai sen suuruus ei voi perustua viran omaisen tapauskohtaiseen harkintaan.

LAUSUNTO

Suomen ympäristökeskus pitää säädettäväksi esitettyä lainsäädäntöä tarpeellisenä, säännöksiin muotoilua toimivana, rahastojärjestelmän valintaa monipuolisesti perusteltuna, ehdotusten vaikutusten arviointia riittävänä ja saadun lausuntopalautteen hyödyntämistä perusteellisenä. Kuten hallituksen esityksessä on aiempiin vahinkoihin viitaten perusteltu, jatkossakin tapahtuu konkurssi- ja muita ensisijaisen vastuutahon maksukyvyttömyystilanteita, joten toissijaiselle rahoitusjärjestelmälle on tarve.

Esityksen perusteluista ilmenee, että käytännössä rahastoa tarvitaan erityisesti viranomaiskustannusten kattamiseen teollisen toiminnan konkurssien ja isojen öljy- ja kemikaalivahinkojen yhteydessä, harvemmin korvaamaan yksityisten kärsimiä vahinkoja.

Esityksen mukainen uusi rahasto korvaa nykyisen öljysuojarahaston ja pakollisen ympäristövahinkovakuutusjärjestelmän, mikä yhtenäistää ja selkeyttää vahinkojen ja viranomaisten torjuntakustannusten korvaamista.

Säädösmuutosten keskeisenä muutoksena nykytilaan on öljysuojarahaston lakkauttaminen ja sille aiemmin kuuluneen torjuntaorganisaation ja -valmiuden rahoittamisen siirtyminen valtiolle. Tärkeää on, että jatkossakin rahoitetaan nykyisin öljysuojarahaston varoilla rahoitettua öljyntorjuntaa tukevaa toimintaa, kuten vapaaehtoisjärjestöjen varautumista toimintaan vahinkotilanteissa, sekä alan tutkimusta ja kehittämistä.

Uuden rahaston rahoitus kootaan toiminnanharjoittajien maksuina, joiden kohdentuminen ja maksun suuruus perustuu toimialan riskialttiuteen. Tämä on laajasti ymmärretyn aiheuttamisperiaatteen mukainen, vaikkakin yksittäisten toimialojen tai toimintojen kohdalla riskin määrittely on osin tulkinnanvaraista.

Lausunnon on laatinut erikoistutkija Jouko Tuomainen. Lausunnon valmisteluun ovat lisäksi osallistuneet erikoistutkija Jani Häkkinen ja johtava asiantuntija Outi Pyy.

Viitteet:

- TOVARAMA – Toissijaisen ympäristövahinkovastuun rahoitusmallien vertailu. VNTEAS 2020.
- Pakollisen ympäristövakuutusjärjestelmän kehittäminen--välitilinpäätös ja vaihtoehtoiset polut tulevaisuuteen. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 21|2011.